

Magyarnak és modernnek lenni

Beszélgetés Balázs Gézával

A magyar nyelv napja apropóján kérdeztük egyetemi életéről, szakmai elveiről, a magyar nyelvstratégiáról és életútjáról Balázs Géza nyelvészt, néprajzkutatót, tanszékvezető egyetemi tanárt.

– Ön nyelvész és néprajzkutató. Bár a két szakterület tartalmilag nem áll messze egymástól, mégis érdekes, hogy miért alakult így a pályája.

– Gyermekkoromban elsősorban író szerettem volna lenni. Azután pedig tanár. Édesapám nyelvész volt, de nem ezért lettem én is az, bár gyermekkori beszélgetéseink és a tanításai azért előjönnek. Ő is, édesanyám is többnyelvű közegben nőttek fel a Felvidéken, mindketten több nyelvet beszéltek. Az egyetemen, az ELTE bölcsészkarán, pompás szellemi légkörben tanulhattam magyar–népművelés–néprajz szakon. Elsősorban néprajzkutatónak készültem, de a nyelvészek elragadtak, állást kínáltak, így kerültem a Mai Magyar Nyelvi Tanszékre, ahol azóta felkapaszkodtam a szamárlétra tetejére. Ma már a legtágabb értelemben vett nyelvi kérdések jobban érdekelnek, de a néprajzos, sőt az írói vénám is megmaradt, ami talán kiderül az általam papírra vetett sok-sok szövegből. Könyvek, tanulmányok, cikkek, rádió- és tévéműsorok, előadások, interjúk... Talán az esszé, az irodalmi esszé műfaja áll hozzám legközelebb. Ez tudományos, ismeretterjesztő, és talán egy kicsit esztétikai kategória is.

– A tökéletességre törekszünk mindahányan a kutatásaink, tanulmányaink megírása során. A ki nyomtatott szöveget olvasva, néha

azzal szembesülünk, hogy lett volna még csiszolnivaló, néha pedig viszonylag elégedettek vagyunk. Mely könyveit tartja egészen sikerültnek? És melyeket meghatározónak? Egyáltalán, hány könyve, hány tanulmánya jelent meg összesen?

– Egyszer tréfásan azt találtam mondani, hogy százötven évre elegendő programom van, azóta kiderült, hogy talán ennél több is. A honlapomon végigböngészhető, hogy hány könyvet írtam, szerkesztettem, ha jól tudom, 150 fölött van ezek száma. A Magyar Tudományos Művek Tárában a könyvek mellett a különféle pontokat érő tanulmányok is megtalálhatók. Ismeretterjesztő írásaim, rádió- és tévéműsoraim számát nem tudom; hozzávetőlegesen 2500 rádió- és 1500 tévéműsort készítettem. Kőbányán, ahol születtem, azt mondják, ennyi gombócból is elég. Hogy melyek a legjobbak, az idő majd eldönti: én egyformán szeretem a monográfiának számító pálinkás könyveimet, a fatikus nyelvi elemekről, szövegekről, az álom nyelvéről szólókat, a nyelvstratégiai trilógiámat, vagy a nyelvi-kulturális barangolásaim leírásait. Ha kérnek, írok. Legutóbb a Vasutas Magazin ragadott el a *Mozdonyfüstös néprajz* című (Molnár Gergellyel közösen szerkesztett) könyvünk kapcsán. A velem készült interjúból kiderült, hogy mozdonyvezető is szerettem volna lenni.

ni. Erre küldtek egy „vezetőálláson való tartózkodási engedélyt”, és márciusban Somogy megyét körbeutazhattam egy mozdonyon. Kőbányán azt mondják a sikerre: sikeres vagyok, fél kézzel elérem a villamoson a kapaszkodót. Vagy: fél kézzel kinyomom a lekvárt a palacsintából.

– Sokoldalú személyiség, a nyelvtudomány határait szívesen tágítja, keresi interdiszciplináris kapcsolatait. Az álom nyelve címmel nemrég megjelent kötete is erről tanúskodik. Mi ezzel a célja?

– Érdeklődésem középpontjában a magyar közösség, a magyar nyelv és kultúra áll. Persze, nemzetközi kitekintésben. Érdekel az ember nyelvhasználata, szokásai, mentalitása. Ehhez egy út a nyelvtudomány, én ezen belül is inkább a „kiterjesztett”, interdiszciplináris nyelvtudományban mozgok szívesen. Sok elődömhöz hasonlóan a nyelvet mindig az emberrel, a környezettel, a társadalommal együtt vizsgálom, ezért vonzódok olyan megközelítésekhez, amelyeket antropológiai nyelvészetnek, szemiotikának, pragmatikának vagy társaslélektannak szokás nevezni. Ezek metszéspontjában találok rá olyan témákra, mint például tíz éve az álom nyelvére egy indiai faluban való fölébredésemkor, vagy, hogy más példát is mondjak, a tudatos,

retorikus nyelvi jelenségek mellett az ösztönös (tudatalatti) nyelvi jelenségekre. Foglalkoztat, hogy miért káromkodunk, miért viccelünk, miért mondunk olyat is, amit nem akarunk, miért hazudunk, miért társalgunk „csak úgy”, minden komolyabb jelentés vagy cél nélkül, melyek az első, és melyek az utolsó szavaink. *Az álmok nyelve* című könyvemben arra keresem a választ, hogyan szerveződnek az álmunk, merthogy hasonlóságot fedeztem fel a gondolataink (gondolatalakzataink), a beszédünk és az álmok szerveződése között. A könyvben persze olyan kérdéseket is tárgyalok, mint az álmok színe, a közös (univerzális) álmok, az álomban való beszéd, és – néprajzi ihletettséggel – az álmok jelentését kereső ember. Mindenesetre jobban megismertem magamat az álmaim iránt megnyilvánuló figyelemmel.

– *Akkor már érthető, folytatva a sort, hogyan kapcsolódik össze a graffiti, a barlang, a vasút és a pálinka.*

– Talán a graffiti, a falfirkálás volt az első antropológiai jellegű témám. A gödöllői helyi érdekű vasút mellett laktam, utaztam a HÉV-en, láttam a firkálásokat, gondoltam, összegyűjtöm őket. Így született meg a keleti tömb, a volt szovjet érdekszféra első graffitigyűjteménye és elemzése. Ezt követték a tetovált szövegek, a jelenvényfeliratok, a politikai jelszavak, húsvéti locsolórigmusok... Barlangász barátaim elvittek alig ismert barlangokba, innen jött a barlangnevek gyűjtése, mert érdekes volt, hogy a barlangászok úgy adnak nevet az újonnan felfedezett barlangoknak, barlangi járatoknak, mint az első, beszélni tudó ember. Vízitúrám során pedig meg-

ragadtak a kenunevek. Ezek addig jórészt feltáratlan területek voltak, s a névadó ember szokásait írták le. Mindig szerettem a vasutat, már középiskolás koromban írtam helytörténeti dolgozatot a budapesti HÉV-ekről. Ez irányú érdeklődésből született meg a közlekedésnéprajz és közlekedésantropológia. A pálinka témájához egy néprajzi szemináriumi dolgozat vezetett – magam sem hittem, hogy annyira „szűz” témába nyúlok, hogy én leszek az első magyar pálinkamonográfus, sőt, a pálinkások szerint az 1998-tól felfutó pálinkareneszánsz elindítója. E téren talán még nagyobb sikereket értem el, mint a nyelvtudományban, ahol azért rendre megjelentek olyan írások rólam: hogy nem is vagyok nyelvész... Kőbányán ilyenkor cselekedni szoktak, de már elköltöztem onnan.

– *Az Ön nevéhez fűződik a magyar nyelvstratégia kidolgozása. Mit takar ez a fogalom?*

– A nyelv nemcsak spontán, ösztönös módon változik, hanem tudatos törekvések is hatnak rá. A nyelvstratégia tudatos, szervezett gondolkodás és tevékenység. A nyelv-művelés feladatainak továbbgondolása vezetett el a magyar nyelvstratégia kidolgozásához. A legnagyobb magyar nyelvstratégia Kazinczy Ferenc volt. A nyelv-újítás óta szinte folyamatos és akadémiai-egyetemi szintű nyelv-művelést az 1990-es években durva támadások érték: hogy tudománytalan, hogy kirekesztő, hogy ilyen tevékenységre nincs is szükség. Akkor úgy éreztem, hogy bár a kritikák egy részében van igazság, és ezt meg is kell fontolni, mégsem lehet kiönteni a fürdővízzel együtt a gyereket. Gondoljuk végig, szervezzük újra a magyar

nyelv-művelést! Ennek a munkának egyik része a többszintűség. A nyelvi cselekvés szinterei: nyelvpolitika, nyelvi tervezés, nyelvstratégia, nyelv-művelés, nyelv-védelem. Mindegyiknek van feladata, területe. Mindegyiket lehet jól, hasznosan és rosszul, károsan művelni. Bízom benne, hogy én az előbbi csoportba tartozom.

– *Ön szerint van pejoratív él napjainkban a nyelv-művelés kifejezésben és tevékenységben?*

– Az 1990-es években kiobbán, főleg a hivatalos (akadémiai) nyelvtudomány felől jövő kritikák, valamint támadások miatt: van. Korábban a nyelv-művelés elismert tevékenység volt, az Akadémián külön osztállyal. Azóta nyelv-művelőnek lenni kicsit vagy nagyon lesajnált helyzetet jelent. Az MTA-n beadható disszertáció a nyelv-művelés káros voltáról, de a nyelv-művelésről mint hasznos tevékenységről biztosan nem. A felsőoktatásból is eltűnt a nyelv-művelés tantárgyként – holott mindennapi tapasztalatunk, hogy hallgatóink nagy részének vannak olvasási, (helyes)írási és legnagyobb részének retorikai gondjai. A nyelv-művelés régen és ma is megpróbált ebben segíteni, a nyelv-művelés ugyanis nemcsak hibáztatás és hibajavítás: hanem retorika, beszéd-művelés, fogalmazástanítás, stílus-művelés, nyelv-gazdagítás, választékosságra és illősegre való törekvés.

– *Vezetője a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportnak, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodának, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának, alelnöke az Anyanyelv-ápolók Szövetségének. Nagyon jól összefogja a szétaprózottnak tűnő tudomány-művelést. Honnan merít erőt ehhez a sok feladathoz?*

Sára Sándor hívott meg a Duna Televízióba, s lett belőle legalább 1500 Hej, hej, helyesírás műsor.

– Grétsy László tanár úr írt egy néhány soros baráti üdvözetet az 50. születésnapomra egy mások által kiadott kis füzetbe (amelyben egyébként az addigi munkásságomat foglalták össze). Ebben azt írja: „Kettő van belőle”. Nos, sem Gólyakalifa, sem Esti Kornél nem vagyok, nem osztódom két részre, jól kijövök magammal. Tény, hogy tág az érdeklődési köröm, naponta rohannak meg új gondolatok, alig győzöm ezeket följegyezni. Jól tudok távoli tudományterületeket összekapcsolni, gyermekkoromtól írok (édesapám már kisgyermekkoromban kijavította írásaimat, s ez jó magániskola volt), könnyen és gördülékenyen fogalmazok, a gyermekkori magántanulásnak köszönhetően tíz ujjal, vakon gépelek. Jó a szervezőképességem, az élet- és munkarendet gazdaságosan osztom be, minden elvállalt feladatot pontosan teljesítek... Talán ez a titkom. S ha hozzáteszem, hogy bár a legtöbbet íróasztalnál, írógépnél, számítógépnél látom magamat, azért nem felejtettem el élni: mindig voltak közösségeim, tartós barátságok vesznek körül, mindig szer-

veztem valamit, és úgy vélem, hogy még „élni sem felejtettem el”.

– Alapítója a Diákújságírók Országos Egyesületének, és vezetője a Bolyai Önképző Műhelynek. Hogyan kötődik ezekhez a szervezetekhez?

– Már az általános iskolában megszerveztem az iskolaújságot, a kőbányai I. László Gimnáziumban pedig a diákrádiót – de osztályújságunk is volt. Ez a tananyagon túli, de mégis iskolai önképző tevékenység azt követően állandósult nálam, hogy 1982-től nyaranként diákrádiós és diákújságíró-táborokat szerveztünk, majd 1989-ben létrehoztuk a Diákújságírók Országos Egyesületét (DUE). Ez ma már a DUE Médiahálózat, a legnagyobb magyarországi újságíró-szervezet, és nem is nagyon tudok olyan médiumot, ahol ne lenne „dués”. Életem fontos része volt ez a tevékenység, de az utóbbi két évben már távolodom, tanítványaim tanítványainak tanítványai viszik tovább, nélkülem. A Bolyai Önképző Műhelybe Kőhalmi Ferenc hívott meg 2002-ben: ez egy egyedülálló egyetemközi értelmiségképző szakkollégium. Az első

évtizedben „tanító” voltam, 2013-tól ügyvezető: a más egyesületekben szerzett tapasztalataimat most itt hasznosítom, szeretném, ha a leendő felelős magyar értelmiség egyik gyújtópontja lehetne ez a műhely. Hálás vagyok a sorsnak, hogy itt kerültem kapcsolatba olyan jeles értelmiségiekkel, mint Roska Tamás, Freund Tamás, Vizi E. Szilveszter és Szász Domonkos. Ebben a beszélgetésben sok szervezet került már szóba, úgy tűnhet, mintha valami cezarománia, hiperaktivitás vagy kompenzáció hajtana. Ám, ha a dolgok mögé nézünk, másról van szó. Szinte valamennyi szervezetet vagy én és szoros baráti köröm hozta létre, vagy éppen azért „passzolták” rám, mert nem működött, halódott. Valamennyi rám bízott szervezetet működtettem, felhoztam, mert megkerestem a kapcsolódásokat, szinergiákat. Mondok egy példát: az ugye jó, ha egy országban van öt anyanyelvi szervezet. De vajon az jó-e, ha az öt anyanyelvi szervezet szigorúan külön programokat szervez, ezeken a programokon megjelenik egy-egy tucat ember, s az együttműködés hiányában soha nincs olyan rendezvény, ahol a hasonló érdeklődésű emberek találkozhatnak? Arra törekedtem, hogy összekapcsoljam ezeket a szervezeteket. A diákokat az egyetemistákkal, az újságírókat a tudománnyal, a szemiotikát a nyelvészettel, és minden szervezetet, témát a nagyközönsséggel. Lehet, hogy a népművelés szakon is tanultam valamit.

– Pár évvel ezelőtt két kollégájával, Pusztay Jánossal és Pomozi Péterrel kidolgozták egy nyelvstratégiai intézet tervét, amely létre is jött, azonban Önök ennek a működtetésében semmilyen sze-

repet nem kaptak. Hogyan értékeli ezt? Milyen érzésekkel vette tudomásul?

– A magyar nyelvtudományban 1906 óta van arról szó, hogy szükség lenne önálló nyelvvelő intézményre. Legutóbb a hetvenes években Grétsy László vetette ezt fel. Amikor az 1990-es években a már említett nyelvvelés-ellenesség szárnyra kapott, a kezdetektől arra gondoltam, hogy a nyelvstratégia, nyelvvelés nem maradhat egyes értelmiségiek, írók, műszakiak, orvosok, nyelvészek egyszemélyes hobbija, ennek a tevékenységnek intézményes hátteret kell biztosítani. Ezt már 1996-ban leírtam a Magyar Nyelvőr című folyóiratban. 2000-ben a különböző egyetemeken, főiskolákon dolgozó kollégáimmal megalapítottam a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportot, 2006-ban pályázati támogatással létrehoztam a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodát (ennek neve Manyszi, a mai napig működik, állandó és ingyenes nyelvi tanácsadással), s egy jó pillanatban, 2014-ben Pusztay János és Pomozi Péter kollégámmal eljuttattuk a kormánynak elképzelésünket a Magyar Nyelvstratégiai Intézet (Manysi) megalapítására. A kormány ezt el is fogadta. Mondanom sem kell, hogy a nyelvvelés-ellenesek ismét fölzúdultak, én pedig minden médiumban védtem ezt a tervet. A Manysi élére aztán egy olyan nyugdíjas nyelvész került, aki mögött nem állt jelentős teljesítmény. Talán azért, mert távolról olyannak tűnt, aki a táborkok között egyeztetni tud. Ez annyira sikerült neki, hogy az alapítókkal szóba sem állt, stratégia helyett ad hoc ötleteket vetett fel, az intézet vezetése alatt semmilyen eredményt nem tudott fel-

mutatni. Az eredménytelenség miatt egyébként nem is támadta senki, csak én, mert sajnáltam az elherdált pénzt. Végül az igazgató dicstelenül, egy széteső intézetet hátrahagyva, másodszer is nyugdíjba vonult. Ez 2017-ben volt, az új igazgató most próbálja meg újraindítani a Manysit; az eredményekről majd a következő években tudok véleményt mondani. Ha fogok. Merthogy a kérdésben benne volt: „milyen érzésekkel vettem ezt tudomásul”. Nem jó érzésekkel. De megnyugvással. Annyit érdemes talán még hozzátenni, hogy voltam ugyan intézményvezető, dékánhelyettes, rektorhelyettes, jelöltek egy nagy nemzeti intézmény alelnökének (nem vállaltam el), felkértek más pozíciókra (ezekre benyújtottam pályázatot, de azután nem választottak meg), az MTA legmagasabb tudományos fokozatától „tudós” grémiumok kétszer tanácsoltak el (mindkét ott elvetett monográfiám azóta megjelent, és nagy nemzeti törekvéseknek lett az alapja). Mind ezt tudomásul vettem, és Illyés szavaival „nem menekültem”, tettem a dolgomat mindig ott és úgy, ahogy lehetett. És semmit sem bánok, semmi sem hiányzik. Hogy mondják Kőbányán? Csak egészség legyen, a többit megvesszük.

– *Mindenki a kis füzetébe állandóan jegyzetelő nyelvészként ismeri a baráti közösségekben. Egyszer úgy fogalmazott, hogy mindig bekapcsolt állapotban van, folyamatosan gyűjti az anyagot, mint a méhecske. Ha jól tudom, ez az alapja a Kossuth rádióban elhangzó Édes anyanyelvünk műsora jegyzeteinek. Mindennap szerepelni a közszolgálati rádióban egyrészt népszerűséget jelent, de tudom, Önt ez nem izgatja külö-*

nösképpen, az már annál inkább, hogy van-e hatása ezeknek a műsoroknak. Ha igen, miben nyilvánul meg?

– Először is ellentmondok: nem titkolom, szeretek szerepelni. Úgy harminc éve szinte mindennap vendég vagyok a médiában. Egy minisztériumi sajtófőnök barátom mondta: „Ha egy reggel fölkelek, és nem találkozom Balázs Géza nevével, akkor valószínűleg meghaltam.” Ám erről csak részben tehetek. Tény, hogy nem én jelentkeztem, engem mindig hívtak, én mindig mentem, és a legtöbbször visszahívtak. Olyan ember vagyok, aki szeret hasznos, a mindennapokban látható eredménnyel járó munkát végezni. Ezért is örülök annak, hogy az ELTE-n az alkalmazott nyelvészet mesterképzés felelőse vagyok. És mindannak, amit más nem vállal el. Valóban szinte mindig jegyzetek, gyűjtöm az anyagot. Kőbányai kifejezéssel: BMV-vel járok (busszal, metróval, villamossal). Javaslom másoknak is. Kiterjedt levelezést folytatok, mostanában persze inkább már e-mailen. A sajtó, rádió, televízió és a világháló sokakhoz eljuttatja gondolataimat. Így nemcsak az egyetemeken (több egyetemen is tanítottam és tanítok), hanem ennél jóval nagyobb közönségnek mondhatom el gondolataimat. Előadásaimra a hallgatók mindenféle kényszerítés (katalógus) nélkül is eljárnak. Napi rádiós nyelvi és kommunikációs megszólalásaimat sokan követik. Gyakran valós és virtuális hallgatóim, munkatársaim adataiból, fölvetéseiből építkezem; válaszolok kérdéseikre, továbbítom a gondolatokat, problémákat emberek, közösségek között. Műsoraimra rendszeresen hívok vendégeket. Rádió- és tévé-

A diákújságírók egyesületének (DUE) egyik sajtófesztiválján Pölcz Ádám tanítványom, doktoranduszom, most pedig már kollégám kérdez.

műsoraimban nagyon sok nyelvész és néprajzkutató szerepelt, sokaknak az én műsoraim őrzik egyedül a hangjukat, gondolataikat. Egyszer azt mondta rólam egy kritikus, hogy modern Kazinczy vagyok. Ez nagyon jólesett. Később jöttem rá, hogy szinte napra 200 évvel később születtem, mint Kazinczy Ferenc, és életpályám sok tekintetben párhuzamos az övével (mondjuk nem voltam börtönben, de Kőbányán azt mondják, „mindenkinek van egy téglája a börtön falában”, viszont ugyanúgy ki-rekesztett az Akadémia, mint őt).

– *Előfordul, hogy olyanok támadják, akik el nem tudják képzelni, hogy egy-egy konferencia, nyári egyetem megszervezése mekkora munkával jár, és ezekből évente Ön többnek is a gazdája. Nagy vonalakban felsorolná a legfontosabb, Ön által szervezett rendezvényeket?*

– Mielőtt megtenném, azért azt hangsúlyoznám: nem vagyok elméletellenes. Sőt, tevékenységem mélyén mindig elkötelezetten elméletelvű vagyok, s talán született is néhány saját meglátásom, amely elméletben is építi a tudományt.

Megszűrt gondolatok munkacím-mel tervezek is egy vázlatos összeállítást a legfontosabb fölvetéseimből. Engem nem zavar, hogy vannak „fotel- vagy nejlonn nyelvészek”, mindenkinek azt kell csinálnia, amiben hisz, vagy amit szeret. Én a – Szépe György kifejezésével – „hasznos” nyelvészetet és a „napsugaras” filológiát (szemiotikát, antropológiát) művelem. Akkor a felsorolás: 2003-tól minden évben *Semiotica Agriensis* (tematikus jeltudományi konferencia és kiadvány, Eger), 2005-től évente *Jelentés a magyar nyelvről* címmel kutatás, összefoglaló kiadvány, 2007-től két évente *Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában* (konferencia, kötet, ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék), 2012-től anyanyelvi júniális, amely 2014-től évente megrendezett nyelvészta-borrá nőtte ki magát (Sátoraljaúj-hely, Széphalom), 2016-tól Bihari (Partiumi) Szabadegyetem (Berettyóújfalú). Emellett csaknem másfél évtizede átvettem Grétsy Lászlótól az áprilisi országos magyar nyelv hete programjainak gondozását is. 2012-től szervezem a Magyar Nyelv és Kultúra Nem-

zetközi Társaságának júniusi esszé-konferenciáját, minden novemberben a magyarság összetartozását szolgáló tematikus konferenciákat, és 2015-től rám hárul az 1970-ben indult, öt évente megrendezett „anyanyelvi konferenciák” menedzselése is.

– *Mindeközben fő munkahelye az ELTE, ahol tanszékvezető, a diákok által „kukorinak” becézett kultúra, kommunikáció, retorika tantárgyat tanítja, valamint médiaismeretet, nyelvpolitikát, általános és alkalmazott nyelvészetet oktat. Elégedett a hallgatókkal? Milyenek a mai leendő magyartanárok, értelmiségiek?*

– Nagyon szeretek tanítani. Megéltem, és rendszeres nyílt kritikával illetem az elitegyetemből tömeggyetemmé válást, megjósoltam, hogy meglesz ennek a bójtje: beteljesedett. Megértettem, hogy egy időben a felsőoktatásban kellett „parkoltatni” a fiatalokat, nem lévén munkalehetőség. Ennek káros következménye lett a sok kamuszak („ruhatár- és büfészak”), és a magát értelmiséginek gondoló, öntudatos félértelmiségi. A tömegesedésnek óriási színvonalcsökkenés lett az eredménye. Ma sok fölös energiát emésztenek fel az egyetemre nem valók, az egyetemet bulinak tekintők; sokszor nem marad időnk a valódi értelmiségképzésre. Egy kolléganóm mondta (ez nem kőbányai mondas): régen azok jöttek bölcsészkarra, akik szerettek olvasni, ma azok, akik tudnak. Holnap meg – teszem hozzá – azok is, akik nem tudnak. Abszurdnak tartom, hogy igazolt olvasási vagy írási nehézséggel be lehet jutni a bölcsészkarra. A felsőoktatásban tapasztalt jelenségeket felsoroló és elemző írásaimból lassan egy kötetnyi gyűlik össze. A bosszantó

jelenségek ellenére persze szerettem a hallgatóimat, s különösen nagy öröm, hogy egyre több fiatal jön kimondottan hozzám, tőlem tanulni. Valószínűleg nagyon öreg lehetek már.

– *A honlapját megtekintve megállapíthatjuk: nyitott ember, aki szívesen megosztja másokkal a gondolatait, élettapasztalatait a csaknem naponta megírt, rövid jegyzeteiben. Van ezzel célja? Vagy egyszerűen a „kiírás” a fő motiváló erő?*

– Az írás, így a naplóírás is: fegyelmű. Ha az ember időről időre összefoglalja gondolatait egy-egy témában, társadalmi jelenséggel, színházi előadással, tanulmánnyal, könyvvel kapcsolatban, akkor a maga számára is rendszerezi, leszűri a tapasztalatokat. Szösszeteimre (a szót én hoztam vissza a süllyesztőből) csak néhány lájkot szoktam kapni, ellentétben azokkal, akik politikával foglalkoznak, ők több ezret. Tehát én inkább magamnak írok nyilvános naplót, és ha ez másokat is érdekel, az ajándék. Mint a kőbányai sör a nap végén.

– *Ugyanezen a honlapon láthatjuk, hogy tart ismeretterjesztő előadást, akár a legkisebb településen is. A nyelvészek többsége némileg lenézi az efféle tevékenységet. Mi erről a véleménye?*

– Nem foglalkozom azok véleményével, akik mindenre fanyalognak, mindenben a hibát keresik. Ők energiavámpírok, nem akartam soha megfelelni nekik. Minden iskolatípusban, a Keresztúri úti általánosban, a kőbányai I. László Gimnáziumban, az ELTE magyar-néprajz-népművelés szakán sok-sok remek tanárom volt. A felsorolás nem lehet teljes, de nagy hatással volt rám Bicskei Gáborné a középiskolában, majd pedig az

egyetemen: Balassa Iván, Dömötör Tekla, Papp József, Voigt Vilmos, Fábíán Pál, Rácz Endre, Czine Mihály, Bécsy Ágnes, Beke László, Csepeli György, Király Jenő. Vannak saját, sikeres tanítványaim, doktoranduszaim, az első Junior Prima-díjas nyelvész is az én hallgatóm volt. Büszke vagyok arra, hogy a legnagyobb informális nyelvészeti kör vesz körül. Akad néhány saját gondolatom, témám, hiszek magamban, és persze nagyon sok megerősítést kapok. Miért ne mennék el a legkisebb falu legkisebb iskolájába is előadni, ha hívnak? Megtiszteltetés és öröm számomra, ha kíváncsiak rám. És azért teszem ki ezeket az előadásokat a honlapomra, mert hátha még van néhány ember, aki a közelben lakik, és szívesen eljönne. Ezek természetesen mindig ingyenes alkalmak.

– *A szabadidejében, ha jól tudom, utazik. Nevezhetjük ezeket felfedezőutaknak? Mesélne ezekről?*

– Nagyon szeretem Magyarországot, a legtöbb táját gyalog, kéreppárral vagy csónakkal bejártam, ma is rendszeresen túrázom. Minden év első napján megmászom a Kékest, ez azt is jelenti, hogy szilveszter éjfélnél a himnusz után nem bulizni szoktam, hanem lefekszem aludni. Édesapám tanácsa volt, éjfélnél előtt menj mindig aludni. A rendszerváltás előtt a szocialista országokban jártam, amikor kinyíltak a határok, célba vettem a Nyugatot. Az 1990-es években három szemesztert tanítottam az Amszterdami Egyetemen. Már ekkor nagyon elgondolkodtam az európai multikulturalizmuson. Azután erőt vettem magamon, és egy csaknem húszéves meghívásnak eleget téve felszálltam egy Közép-Ameriká-

ba tartó repülőre. Nem szerettem ugyanis repülni. Amikor Guatemalában, a trópusi őserdőben megpillantottam a maja piramisokat – áramütés ért. Egyszeriben foglalkoztatni kezdtek a régi, elpusztult magas kultúrák. Most megyek vissza harmadszor egy magam szervezte expedícióval Guatemalába, merthogy egykori leírások szerint ez az egész térség egybefüggő város volt valamikor. Találnak is minden évben újabb és újabb maja városokat. Az „áramütést” követő évben meglátogattam a kambodzsai Angkort, majd még kétszer, és eljutottam a Koh-Ker romvárosához is. Egyébként szinte egész Kambodzsá templomvárosokból állt. Utazásaim során kétszer is körbejártam a Földet: megfordultam Mikronéziában, egy titokzatos, óceánba süppedt városban, Nan Madolban; gyalogoltam Kolumbiában a nemrégiben fölfedezett indián városok felé. Háromszor voltam Indiában, lenyűgözött a középkori Hampi romvárosa, és most indulok a Húsvét-szigetre. Rájöttem, hogy mennyire sebezhető egy kultúra, bármennyire fejlett is, és arra, hogy a közelgő veszélyeket rendszerint nem érzékelik az emberek, ha pedig érzékelik, akkor furcsán és bután cselekszenek. A kultúrák, így a mi kultúránk „alkonya” bizony itt lebeg előttünk, bölcsnek, okosnak kellene lennünk. Ezekből a fölfedezésekből született meg a *Körbejárt Föld* című könyvem. Kalandos útleírásokban fogalmaztam meg gondolataimat az emberség nagy problémáiról. Egyébként szép és igaz hasonlat lehetne útjaimra az „Értől az Óceánig” metaforája: magam a kőbányai Rákospataktól indultam el, ott születtem a partján, a Paula-kör-

Ha a Föld számomra legizgalmasabb három helyét kellene megjelölnöm, akkor ez az egyik: Váránaszí, a holtak városa, a Gangesz mellett. Órákig ültem a parton, a ghaton, és merengtem.

házban, kétévesen a patak elragadt, és háromszoros csoda, hogy életben maradtam. Ma is a Rákospatak mentén lakom, minden este ott sétálok. Azután apró, majd egyre nagyobb lépésekben fedeztem föl hazámat, földrészemet, és mostanra a világot. Persze sok országban nem jártam, és soha nem is fogok, mert nem a teljesítmény hajt. Nem számoltam össze, hány országban jártam, mert ez nem lényeg. Ma már főleg ismétetek: Indiába például még sokszor elmennék. Útjaimon a szemlélődés vezet. A legszebb emlékeim: ücsörgés egy mecsetben (Törökországban, Ománban, Iránban), egész nap Váránasziban, a Gangesz melletti lépcsőkön a rituális fürdést és halottégetést szemlélve, Buddha szülőhelyén Nepálban, a negyvenfokos hőségben Angkor csodás műemlékei között botladozva, vagy kapaszkodva a Sierra Ne-

vada hegyláncain, hogy elérjem a csúcson az egykori indián város romjait.

– *Mi az, amit nem kérdeztem meg, de Ön fontosnak tartja elmondani?*

– Ez a beszélgetés inkább a tevékenységemről szólt, de talán kevésbé a miértekről. Pedig azért vagyunk a Földön, hogy legyen valamilyen küldetésünk, és ezt célokban kell megfogalmazni. Nem akartam soha megváltani a világot, de szeretném segíteni. Talán a szolgálat lenne a legjobb kifejezés. Benne van az alárendeltség, szolgának lenni, de valami magasztosság is: többre, jobbra törekedni. Ezt szerettem volna tudatosítani a nyelv művelés és a nyelvstratégia kapcsán: elfogadom, hogy a nyelvnek minden változótára szükség van, ha már egyszer kialakult, de törekednünk kell mindig a jóra, a szebbre, a változato-

sabbra, a kifejezőbbre. Szemléletmódokat, értékrendeket tekintve nyílt és befogadó vagyok; tartós barátságaim lefedik szinte az összes mentalitást, beállítódást. És többnyire mindenki tudja rólam, hogy számomra a magyarság, a magyar kultúra az első, ezt kutatom, ezt szolgálom, ezt igyekszem a hagyományaimból kiindulva fejleszteni. Talán a magyarnak és modernnek lenni lehetne a jelszószerű megfogalmazása céljaimnak (persze ezt most találtam ki). Ezért különösen vonzódok a bartókikodályi programhoz, az irodalomban a Jókai-, Mikszáth-, Móricz-, Illyés-, Németh László-törekvésekhez, de Gelléri Andor Endre és Karácsony Benő is közel áll hozzám. Egy kicsit tréfás, de szemléletes nyelvi példával két íróról írtam különösen sokat. Tamásiról és Temesiről, nyilván azért, mert sok példamutatót látok az életművükben. Az építészetben rokon-szenvezek a Makovecz–Csete-féle organikus törekvésekkel (Csete Györggyel és feleségével, Ildikóval jó barátságban voltam). A mai zenében hadd emeljem ki a Csík zenekart és a Ghymes együttest, sok koncertjükön megfordulok, a Szarka testvérek egyszer még díszvendégnek is meghívtak. De az élet összetett, és úgy szép, azért kilépve a magyar kultúrából nagyon értékelem az orosz klasszikusokat, azután Goethét, Márquezt, s ha más műfajba kell váltani, Wagner operáit és Leonard Cohen dalait (ott voltam az első sorban, amikor Pesten fellépett). Mindebből talán összeáll egy pályakép, amit nem szeretnék én megfogalmazni, elemezni. És remélhetőleg nincs is vége, hiszen – ahogy mondtam – van még jó néhány évre tervem, elképzelésem. **Minya Károly**